



نیمه شعبان؛ شبی برای شناخت امام و بازگشت به معنا

نیمه شعبان، ولادت حضرت مهدی (عج) و فرصتی برای بازخوانی ایمان و تهذیب نفس است؛ شبی که در آن با دعا، زیارت و تقرب به اهل بیت (ع)، انسان می‌تواند دریچه‌ای به فیوضات الهی بگشاید و معنا و جهت زندگی خود را بیابد.

نیمه شعبان، ولادت حضرت مهدی (عج) و فرصتی برای بازخوانی ایمان و تهذیب نفس است؛ شبی که در آن با دعا، زیارت و تقرب به اهل بیت (ع)، انسان می‌تواند دریچه‌ای به فیوضات الهی بگشاید و معنا و جهت زندگی خود را بیابد.

نیمه شعبان، به عنوان یکی از مهم‌ترین اعیاد در تقویم شیعیان، جایگاهی ویژه دارد و با ولادت مبارک حضرت حجت، امام زمان (عج)، این روز برای مؤمنان فرصتی ارزشمند برای تجدید ایمان، عبادت و توسل به اهل بیت (ع) فراهم می‌آورد. در ایران، مردم با شور و شوق خاصی این روز را گرمی می‌دارند و آیین‌های مختلفی را به مناسبت آن برگزار می‌کنند، اما اهمیت واقعی این شب فراتر از جشن و سرور است و ریشه در آموزه‌ها و روایات اهل بیت (ع) دارد.

براساس منابع روایی، شب و روز نیمه شعبان یکی از بهترین زمان‌ها برای دعا، استغفار، روزه، زیارت قبور مطهر اهل بیت (ع) و آمادگی معنوی برای ماه مبارک رمضان است. این شب به عنوان فرصتی برای باز شدن درهای آسمان، نزول ملائکه و بخشش گناهان معرفی شده و بر بهره‌مندی از فیوضات آن تأکید فراوان شده است. اهمیت زیارت امام حسین (ع) نیز در این شب، در کنار ولادت حضرت مهدی (عج)، جایگاه این روز را برای شیعیان دوچندان کرده و نشان می‌دهد که ارتباط با اهل بیت (ع) و توجه به تعالیم آنان، شرط اصلی بهره‌مندی از برکات معنوی نیمه شعبان است.

در ادامه، گفت‌وگو با حجت الاسلام والمسلمین سیداحمد رضوی، استاد سطوح عالی حوزه‌های علمیه، براساس روایات و سیره اهل بیت (ع)، اهمیت ماه شعبان و به ویژه شب نیمه شعبان را به تفصیل بررسی کرده و به جوانب مختلف عبادت، دعا، زیارت و تعظیم این شب می‌پردازد که در ادامه با هم می‌خوانیم:

ایکنا - برای آغاز گفت‌وگو بفرمایید در منظومه روایی و فکری تشیع، ماه شعبان و به خصوص نیمه شعبان چه جایگاهی دارد و روایات اهل بیت (ع) چه تصویری از کارکردهای معنوی و اجتماعی این مناسبت ارائه می‌دهند؟

براساس روایات، ماه شعبان بعد از ماه مبارک رمضان یکی از بافضیلت‌ترین ماه‌هاست. در میان سه ماه مهم رجب، شعبان و رمضان، هر یک جایگاه ویژه‌ای دارند و خداوند این ماه‌ها را به امت پیامبر (ص) عطا کرده است، آن چنان که امام صادق (ع) فرمودند: «اعطیت هذه الامة ثلاثة اشهر لم يؤتها احد من الامم: رجب، شعبان و رمضان»؛ به این معنا که این سه ماه به امت پیامبر (ص) داده شده است و هیچ امتی پیش از این از چنین نعمتی بهره‌مند نبوده است. (وسائل الشیعه، جلد ۸، صفحه ۲۴)

پس از ماه مبارک رمضان، شعبان در میان این سه ماه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در روایات آمده که بهترین کار در این ماه، روزه گرفتن به قصد تعظیم و آماده شدن برای ماه رمضان است. همچنین از امام عسکری (ع) نقل شده که آل پیامبر (ص) در مقام ارزش و فضیلت مانند ماه شعبان هستند و در میان آنان، علی بن ابی طالب (ع) جایگاهی همانند افضل ایام ماه شعبان دارد؛ یعنی شب و روز نیمه شعبان. دیگر مؤمنین آل پیامبر نیز جایگاهشان مانند ماه رجب است.

اهمیت ماه شعبان بیش از همه در شب و روز نیمه آن نمایان می‌شود. درباره این شب و روز، روایات متعددی وجود دارد که متأسفانه در بسیاری موارد مغفول مانده و توجه کافی به آن نمی‌شود. در یکی از روایات آمده است که برترین شب پس از شب‌های قدر، شب نیمه شعبان است. امام صادق (ع) فرمودند: «با فضیلت‌ترین شب بعد از شب قدر، شب نیمه شعبان است»؛ در این شب، خداوند بر بندگانش نعمت‌ها و رحمت‌های ویژه‌ای ارزانی می‌دارد و توصیه شده است که انسان‌ها نهایت تلاش خود را برای نزدیک شدن به خداوند و بهره‌مندی از این برکات انجام دهند.

ماه شعبان فرصتی است برای تهذیب نفس، تقویت اراده و آماده شدن برای پذیرش الطاف الهی در ماه رمضان. روزه، دعا، تلاوت قرآن و انجام اعمال نیکو در این ماه، به انسان کمک می‌کند تا روح و جان خود را برای درک معنویات رمضان آماده سازد و از برکات شب و روز نیمه شعبان نهایت بهره را ببرد.

ایکنا - فارغ از بستر اسلامی، آیا نیمه شعبان از حیث مفاهیمی چون موعودباوری، نجات بخشی و امید آفران زمانی، در میان دیگر ادیان و سنت‌های معنوی نیز قابل ردیابی و مقایسه است؟

در روایات آمده است که امیرالمؤمنین(ع) فرمودند این شب، حتی در میان اهل کتاب نیز محترم بوده است. شیخ مفید این روایت را نقل کرده است. براساس این روایت، هم مسلمانان و هم اهل کتاب آن زمان، این شب را تعظیم می کردند. البته امروزه در میان اهل کتاب چنین تعظیمی مشاهده نمی شود و شاید یکی از دلایل آن این باشد که در آن زمان اهل کتاب نیز از تقویم قمری استفاده می کردند، در حالی که امروزه چنین استفاده ای ندارند.

البته برای بررسی دقیق تر این موضوع نیاز به تحقیق و بررسی بیشتر است، اما می توان گفت که این یکی از دلایل محتمل است. دلیل دیگری که ممکن است مطرح شود، همزمانی این شب با عید «پسح» است؛ عیدی که به مناسبت آزادی قوم بنی اسرائیل از مصر برگزار می شود و اهمیت خاصی در میان آنان دارد.

ایکنا - برخی از علما و روایات، نیمه شعبان را با شب های قدر مقایسه کرده و بر اهمیت احیای آن تأکید دارند. از منظر شما، این مقایسه چه آموزه های اعتقادی، معنوی و تربیتی را آشکار می کند؟

براساس روایات، شب نیمه شعبان از شب های بسیار بافضیلت است که در آن درهای آسمان گشوده می شود و ملائکه الهی نازل می شوند و گناهان بندگان آمرزیده می گردد. امام باقر(ع) فرمودند این شب یکی از شب های بخشش و نزول ویژه ملائکه الهی است و از ویژگی های برجسته آن استجابت دعا و برآورده شدن حاجات مؤمنان است. همچنین در روایت آمده است که کسی که از خیرات و برکات نیمه شعبان محروم بماند، از محروم ترین افراد خواهد بود. این روایت در «بحارالانوار» جلد ۹۸، صفحه ۱۱۳ و همچنین در کتاب های دیگر از جمله «اقبال» آمده است.

در روایات دیگری نیز تأکید شده که شب نیمه شعبان به ما اهل بیت(ع) تعلق دارد. امام باقر(ع) فرمودند: خداوند این شب را برای ما اهل بیت قرار داده است، همان طور که شب قدر را برای پیامبر مکرم(ص) اختصاص داده است. نکته مهم دیگر، بحث عرضه اعمال بر حضرات معصومین(ع) در شب های قدر است؛ امام صادق(ع) براساس روایت کتاب «بصائر» فرمودند: اعمال بندگان هر پنجشنبه بر ایشان عرضه می شود، اما در شب نیمه شعبان، این اعمال علاوه بر اهل بیت(ع)، بر پیامبر(ص) نیز عرضه می گردد.

اما آیا شب نیمه شعبان، شب قدر است؟ در این زمینه سه روایت وجود دارد که همگی مرسل هستند و تنها یک مورد از شیخ صدوق نقل شده که سند آن به دلیل وجود محمد بن سنان و محمد بن حرمان ضعیف است. حتی برخی علما که این روایات را نقل کرده اند، مفهوم آن را مبنی بر اینکه در شب نیمه شعبان مقدرات انسان نوشته می شود، نپذیرفته اند.

شیخ صدوق تأکید کرده است که براساس معارف اهل بیت(ع)، شب تقدیر، همان شب قدر است و نه شب نیمه شعبان. روایات متواتری شب قدر و تعیین سرنوشت انسان ها را در آن شب ثابت کرده اند، بنابراین تصور اینکه شب نیمه شعبان شب تقدیر است، اشتباه است و ریشه آن در منابع عامه است. عامه شب قدر و نزول ملائکه در ماه رمضان را قبول نداشتند؛ زیرا اگر می پذیرفتند، باید توضیح می دادند که این ملائکه بر چه کسی نازل می شوند و چون توجیهی نداشتند، آن را رد کردند.

در موارد متعدد، وقتی در مورد تقدیر امور در شب نیمه شعبان سؤال شد، اهل بیت(ع) با صراحت فرمودند که تقدیر امور در این شب صورت نمی گیرد. برای نمونه، روایت اسحاق بن عمار نقل می کند که برخی نزد امام صادق(ع) آمدند و پرسیدند آیا روزی ها در شب نیمه شعبان تقدیر می شود؟ امام فرمودند: «به خدا این طور نیست و تقدیر روزی ها جز در شب های قدر (۱۹)، ۲۱ و ۲۳ ماه رمضان) انجام نمی شود».

ایکنا - با توجه به روایات اهل بیت(ع)، نیمه شعبان چه جایگاهی در سیر معنوی و اعتقادی شیعیان دارد و اهل بیت(ع) چگونه این مناسبت را به مؤمنان معرفی و توصیه کرده اند؟

علاوه بر توضیحات پیشین، ویژگی مهم دیگری که ماه شعبان را با اهل بیت(ع) مرتبط می کند، ولادت حضرت مهدی(عج) در این شب است. این ولادت، بر عظمت شب نیمه شعبان می افزاید و بر ما شیعیان لازم است که در تعظیم و گرامی داشت این شب اهتمام داشته باشیم، وقت و هزینه کنیم و به هر نحوی که می توانیم، آن را محترم بداریم و از برکات معنوی آن بهره مند شویم.

مرحوم شهید در روایت نقل کرده است^۱؛ که در «امالی شیخ طوسی» و همچنین در «بحارالانوار»، جلد ۵۱ آمده است^۲؛ که امام صادق(ع) فرمودند: «در شب نیمه شعبان که حضرت حجت(عج) به دنیا آمده اند، خداوند به برکت ولادت ایشان هر فرزندی را که به دنیا بیاید، به نور ایمان منور می کند، حتی اگر در سرزمین شرک و کفر متولد شده باشد.» با این حال، به احتمال زیاد مراد از این روایت، شب نیمه شعبانی است که حضرت حجت(عج) واقعاً به دنیا آمده اند و نه هر نیمه شعبان در هر سال.

ویژگی دیگر ارتباط شب نیمه شعبان با اهل بیت(ع) این است که، براساس روایات، این شب شب آمرزش گناهان، بازشدن درهای بهشت، استجابت دعا و رسیدن به خیرات و برکات الهی است. در بسیاری از روایات تأکید شده که بهره مندی کامل از این فیوضات بدون توسل و ارتباط با اهل بیت(ع) ممکن نیست. بنابراین بر ما لازم است که در شب نیمه شعبان، به ویژه نسبت به حضرت مهدی(عج) ارادت و عشق بورزیم و با توسل به ایشان، از برکات و رحمت های این شب بهره مند شویم.

ایکنا - در برخی روایات، زیارت قبور اهل بیت(ع) در ماه شعبان مورد توصیه قرار گرفته است. دلیل و فلسفه این توصیه چیست و چه آموزه هایی برای مؤمنان به همراه دارد؟

یکی از جهات دیگر ارتباط اهل بیت(ع) با شب نیمه شعبان، اهمیت ویژه زیارت امام حسین(ع) است. مرحوم شیخ در «مصباح المتجهّد» و مشهدی در «المزار» (ص ۴۰۳) و دیگر منابع از روایات استفاده کرده اند که برترین اعمال در شب نیمه شعبان، زیارت امام حسین(ع) است. متأسفانه در زمان حال، اهتمام ویژه ای که روایات بر آن تأکید کرده اند، کمتر مشاهده می شود.

براساس تحقیق، پس از زیارت عاشورا، زیارت نیمه شعبان بافضیلت ترین زیارت محسوب می شود. این امر در زمان اهل بیت(ع) نیز سیره شیعیان بود. کلینی در جلد چهارم، ص ۳۸۹ نقل می کند که امام صادق(ع) فرمودند: «هنگامی که نیمه شعبان فرا می رسد، منادی از عالم بالا ندا می دهد: ای زائران امام حسین(ع) بازگردید، شما مورد مغفرت واقع شدید و ثواب شما بر عهده خداوند و رسول مکرم اسلام است.»

این بیان نشان می دهد که حتی رسول خدا(ص) نیز به زائران امام حسین(ع) توجه ویژه داشته اند. اهمیت زیارت امام حسین(ع) در نیمه شعبان در روایات امام سجّاد(ع)، امام باقر(ع)، امام صادق(ع)، امام کاظم(ع) و امام رضا(ع) نیز مورد تأکید قرار گرفته است که نشان دهنده اهتمام بسیار اهل بیت(ع) به این عمل است.

احمد بن محمد بن ابی نصر نیز نقل کرده که از امام رضا(ع) پرسیدند: «آقا، امام حسین(ع) را در چه ماه هایی زیارت کنیم؟» ایشان فرمودند: «در نیمه ماه رجب و نیمه شعبان.» بنابراین شیعیان همواره در این ماه ها برای زیارت امام حسین(ع) ترغیب شده اند. همچنین براساس روایت «مصباح الزائر» از امام صادق(ع)، کسی که امام حسین(ع) را در نیمه شعبان زیارت کند، خداوند هزار حج برای او می نویسد.

سیره اصحاب ائمه(ع) نیز نشان می دهد که توجه ویژه ای به زیارت عاشورا و زیارت نیمه شعبان وجود داشته است. برای زیارت نیمه شعبان شواهد و روایات متعدد داریم، اما برای زیارت عاشورا تنها یک روایت وجود دارد که برخی در صحت و وثاقت آن تردید کرده اند.

در یکی از روایات نقل شده که در روز عاشورا عده ای نزد امام صادق(ع) آمدند و حضرت فرمودند: «اینان زوار خداوند هستند.» روایت دیگری در کتاب «مقاتل الطالبیین» آمده است که متوکل، خلیفه ناصبی و دشمن سرسخت شیعه و امام حسین(ع)، ۱۷ بار قبر مطهر امام حسین(ع) را تخریب کرده است. پیش از او نیز هارون الرشید اقدام به تخریب قبر کرده بود.

یکی از نقل ها به این شرح است که متوکل با زنی که مغنیات برای او می فرستاد مرتبط بود و وقتی به خلافت رسید، دنبال آن زن رفت تا بساط عیش و نوش خود را فراهم کند، اما او در دسترس نبود. بعد از مدتی آن زن خود را به متوکل رساند. متوکل پرسید: «کجا بودی؟» زن پاسخ داد: «به حج رفته بودم.» متوکل گفت: «ماه شعبان که حج نمی روند!» و زن توضیح داد: «ما به زیارت قبر امام حسین(ع) رفته بودیم.»

این روایت نشان می دهد که حتی در دوره سخت و پرخطر متوکل ناصبی، شیعیان پایبند به زیارت امام حسین(ع) بوده اند. نکته مهم دیگر آن است که شیعیان از فضائل و ثواب زیارت امام حسین(ع) آگاه بودند؛ زیرا همان زن بیان کرد که زیارت قبر امام حسین(ع) را مانند حج می دانسته و با فضیلت آن آشنا بوده است.

این نمونه تاریخی به خوبی اهمیت زیارت امام حسین(ع) و ارادت شیعیان حتی در شرایط سخت را نشان می دهد و تأکیدی است بر جایگاه ویژه زیارت در شب نیمه شعبان و دیگر مناسبت های شیعی.

نکته جالب و مهم این روایت این است که حتی یک زن مغنیه که به ظاهر مؤمنه و متقی نبوده، به زیارت امام حسین(ع) می رفته است. این امر نشان می دهد که ارادت به امام حسین(ع) حتی در دل گناهکاران نیز وجود دارد. در دوره معاصر نیز شاهد افرادی مانند برخی زنان و مردان، حتی کسانی که اهل برخی گناهان بودند یا تقید شرعی چندانی نداشتند، هستیم که با عشق و

ارادت به زیارت امام حسین(ع) می روند، در مجلس امام زانو می زنند و به کربلا مشرف می شوند. این خود نشانگر عظمت و جایگاه والای امام حسین(ع) است که ان شاءالله خداوند دست ما و همه گنهکاران را نیز هدایت فرماید.

در روایت «کامل الزیارات» از امام صادق(ع) نقل شده است که راوی می گوید: خدمت حضرت بودم و در مورد عظمت زیارت امام حسین(ع) صحبت شد. حضرت فرمودند: «به من رسیده است که عده ای از مردم کوفه و غیر کوفه و برخی زنان، در مثل نیمه شعبان، مقید هستند به زیارت کربلا بروند؛ شیعیانی که می روند، برخی روضه می خوانند، ندبه می کنند، قرآن و دعا می خوانند.» راوی می گوید: آنچه به گوش شما رسیده است، من خودم دیده ام.

حضرت فرمودند: «خدا را شکر می کنیم که مردم گروهی به سمت ما می آیند، و دشمنان ما کسانی هستند که به این ها طعنه می زنند. طعنه زندگان و مسخره کنندگان زیارت دشمن اهل بیت(ع) هستند، اما کسانی که طعم شیرین زیارت را چشیده اند، دست از آن برنخواهند داشت».

این روایت تأکیدی روشن است بر جایگاه و اهمیت زیارت امام حسین(ع) در شب نیمه شعبان و دیگر مناسبت ها و نشان می دهد که ارادت به امام حسین(ع) برای شیعیان، فراتر از زمان و شرایط بوده و همواره مورد اهتمام اهل بیت(ع) قرار داشته است.